

В.В. Оніщенко, здобувач
ДВНЗ “Українська академія банківської справи НБУ”

СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНИХ БАНКІВ В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ ВАТ “ОЩАДБАНК”)

У статті на прикладі ВАТ “Ощадбанк” обґрунтовано значення державних банків для розвитку банківської системи України, досліджено їх сучасний стан та окреслено перспективи розвитку.

Ключові слова: банківська установа, ощадна справа, державні банки, управління державними банками, ВАТ “Ощадбанк”.

Постановка проблеми. Значення державних банків для розвитку світової банківської системи є беззаперечним, оскільки у процесі своєї діяльності вони вирішують низку завдань, які мають загальнодержавне значення. Зокрема, можна виділити чотири групи аргументів на користь існування державних банків, а саме: підтримка стабільності банківської системи; вирішення проблем, пов'язаних з цінною й нерівномірно розподіленою інформацією; фінансування соціально корисних, проте фінансово неприбуткових проектів; стимулювання фінансового розвитку в регіонах, куди важко потрапити комерційним банкам. Особливого змісту роль державних банків набуває в умовах стрімкого збільшення частки іноземного капіталу в банківській системі країни. В умовах перехідного періоду утримання державних банків є свого роду запорукою збереження істотної частки національного капіталу в банківській системі. Звичайно, регулятивна політика держави повинна визначати обсяг іноземного капіталу на банківському ринку, проте в умовах перехідної економіки фактор успішного функціонування державного банку відіграє важливу роль у цьому питанні. Особливої актуальності дослідження питань, пов'язаних з особливостями функціонування державних банків, набуває в умовах подолання наслідків світової фінансової кризи. Все це надає даній темі особливої актуальності та значущості.

Аналіз останніх публікацій. У сучасних наукових дослідженнях чимало уваги приділяється проблемам розвитку банків і банківської системи в Україні, однак питання, пов'язані з функціонуванням та розвитком Державного ощадного банку, фактично не досліджені. Частково проблеми формування ресурсів для інвестиційних потреб із залученням ощадних коштів знайшли відображення у роботах В. Базилевича, О. Васюренка, О. Дзюблюка, Н. Внукової, А. Мороза, М. Савлука, Р. Тиркала та інших. Однак дослідження у заданому напрямку ще далекі до завершення. Тому пошук ефективного інструментарію функціонування та розвитку Державного ощадного банку обумовлює необхідність дослідження питань, пов'язаних з визначенням існуючих проблем його функціонування та формування на їх основі пріоритетних напрямків стратегії його подальшого розвитку.

Метою даної статті є аналіз проблем і визначення стратегічних напрямків подальшого розвитку Державного ощадного банку України.

Виклад основного матеріалу. Міжнародний досвід свідчить, що саме через державні банки влада більшості промислово розвинутих країн здійснює свою економічну політику, спрямовану на відновлення та розвиток економіки.

По-перше, держава за їх допомогою може впливати на інвестиційний клімат: більш низькі відсотки за кредит у державних банках змусять і комерційні фінансові установи знизити процентні ставки.

По-друге, через державні банки може виконуватись низка бюджетних програм. Зокрема, в контексті діяльності Державного ощадного банку України реалізовується програма компенсації вкладів і державних цінних паперів в установах колишнього Ощадного банку СРСР.

По-третє, через посередництво державних банків держава може на пільгових умовах кредитувати програми енергозбереження, реформування житлово-комунального господарства, підтримки підприємництва і місцевих бюджетів, фінансувати будівництво.

На підставі цього цілком логічним виглядає той факт, що основним гравцем на ринку фінансових послуг багатьох країн залишаються державні банки.

Специфікою власне державних фінансових установ є виконання ними особливих функцій – функцій, які не властиві комерційному сектору, або ж функцій, які є комерційно не вигідними для приватних фінансових установ, проте їх реалізація є необхідною умовою розвитку економіки держави. Специфічна мета, завдання та функції державних фінансових установ, що мають публічний характер, обумовлюють участь публічних фондів грошових коштів у статутних фондах державних установ, елемент державного управління ними, визначення критеріїв (індикаторів) ефективності їх діяльності на ринку та їх вплив на економіку країни в цілому тощо.

Принципово, що діяльність державних банків та інших фінансових інститутів за жодних умов не повинна заважати розвитку комерційного сектора та ринковим перетворенням у країні. Навпаки, їх діяльність повинна сприяти та стимулювати такі процеси шляхом компенсації ще не сформованих ринкових механізмів. Як свідчить практика, держава, використовуючи державні банки, отримує можливість нейтралізувати ризики, характерні для економік, що розвиваються, зокрема, регулюючи питому вагу іноземного капіталу та його вплив на національну економіку; визначаючи ринкові стандарти з огляду на державні пріоритети, що в сукупності забезпечує економічну безпеку держави [5].

Дослідження зарубіжного досвіду щодо практики функціонування державних банків показало, що в зарубіжних країнах держава активно входить у комерційні банки. Так, Уряд Великої Британії, Ісландії, Казахстану мають свою частку в акціонерному капіталі, яка становить 75–100 %. Німецький уряд наприкінці 2008 р. ухвалив рішення про купівлю

25 % акцій Комербанку (другого за величиною активів банку в країні), сума яких становить 1,8 млрд. євро [2]. За станом на 01.01.2008 державний банківський сектор Німеччини становив понад 50 % від усіх активів банківської системи, що в сукупності становить близько 20 % від загальної кількості банків у країні. Однак одним із найбільших серед розвинених європейських країн є державний банківський сектор Італії, частка активів держбанків у банківській системі якої становить 58 % євро [1].

В Україні діють два державні банки – “Ощадбанк” та “Укрексімбанк”. Обидва за станом на 01.01.2010 за розміром активів входять до десяти найбільших, займаючи відповідно 2 та 3 місця [4].

ВАТ “Ощадбанк” на сьогодні є єдиним серед українських банків, який має закріплену законом державну гарантію збереження вкладів громадян і їх видачі на першу вимогу. Така гарантія створює певні переваги для банку в процесі залучення заощаджень, оскільки забезпечує вкладнику надійність, стабільність і впевненість у завтрашньому дні.

Важливо зауважити, що сьогодні жодних стратегічних завдань у діяльності й розвитку державних банків в Україні не існує, вони працюють як звичайні універсальні комерційні банки. Але ж саме через державні банки влада мала б здійснювати свою економічну політику, спрямовану на відновлення та розвиток української економіки, тим більше, що в ці банки держава вклала понад 45 мільярдів гривень бюджетних коштів. Цікавим також є той факт, що, незважаючи на статус державного банку, в Ощадному банку України не обслуговується жодна бюджетна установа, окрім Пенсійного фонду України.

Розглянемо динаміку розвитку ВАТ “Ощадбанк” протягом останніх років. Аналізуючи структуру пасивів банку, можна констатувати зміну зобов’язань банку: вагомо змінилися зобов’язання за 2008 рік (на 25 298 720 тис. грн., або на 148 %), за 2009 рік зміни в зобов’язаннях були несуттєвими (на 1 149 023 тис. грн., або на 4,4 %) і за станом на 01.01.2010 зобов’язання банку становили 43 540 229 тис. грн. Обсяг коштів, залучених в інших банках, збільшився на 1,2 млрд. грн., їх питома вага в пасивах зросла і становила 11,1 %. Залучення коштів відбувалося переважно як застава за наданими міжбанківськими кредитами. На третину порівняно з початком року знизилася частка в пасивах кредиторської заборгованості (2,4 %). Для структури чистих активів банку за станом на 01.01.2009 характерне зростання частки більш дохідних активів – кредитів, наданих клієнтам (зменшених на суму сформованих резервів і без урахування нарахованих доходів), обсяг яких на кінець звітного року досягнув 34,2 млрд. грн. Частка цих кредитів становила 58,8 % від обсягу чистих активів. При цьому частка коштів в інших банках скоротилася в 4,5 раза – з 23,8 до 5,3 %.

У таблиці 1 відображено абсолютні та відносні зміни в активах і пасивах ВАТ “Ощадбанк”.

**Аналіз темпів приросту активів і пасивів ВАТ “Ощадбанк”
(млрд. грн.) [4]**

Показник	на 01.01.2007	на 01.01.2008			на 01.01.2010		
		Значення	Відхилення		Значення	Відхилення	
			абсолютне	відносне, %		абсолютне	відносне, %
Чисті активи	19 290,9	58 081,9	38 791,0	+201	59 926,5	18 446,1	+3,18
Збов'язання	17 092,4	42 391,2	25 298,7	+148	43 540,2	11 490,2	+2,71
Власний капітал	21 984,2	15 690,7	13 492,3	+613	16 386,3	69 558,7	+4,43

Розглядаючи динаміку активів і пасивів ВАТ “Ощадбанк”, можна дійти висновку, що активи і пасиви банку активно збільшувались у 2008 році, але в 2009 році темпи зростання помітно сповільнились, що обумовлено кризовими явищами в економіці України та світовою економічною кризою.

Збільшення власного капіталу банку відбулося відповідно до прийнятої постанови Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2008 року № 1119 “Про збільшення статутного капіталу відкритого акціонерного товариства “Державний ощадний банк України”. Відповідно до цієї постанови статутний капітал Ощадбанку збільшиться на 11,7 млрд. грн. [3].

Щодо структури зобов'язань ВАТ “Ощадбанк”, то за станом на 01.01.2008 кошти клієнтів становили 81,575 % у зобов'язаннях банку; кошти інших банків – 12,549 %, але вже за станом на 01.01.2009 кошти клієнтів зменшилися до 38,504 %, водночас зросли кошти інших банків до 54,646 %, при цьому значну частку в них становлять короткострокові кредити. За станом на 01.01.2010 ситуація дещо змінюється: зменшується частка коштів інших банків до 50,164 % і збільшується частка залучених коштів клієнтів до 44,110 %. В умовах сучасної кризи та нестабільності деяких комерційних банків збільшилася довіра населення до Державного ощадного банку, що обумовило збільшення частки коштів клієнтів, при цьому за 2009 рік значно зросла частка коштів юридичних осіб у коштах клієнтів [3]. Таким чином, проведений аналіз фінансових показників діяльності ВАТ “Ощадбанк” свідчить про те, що банк володіє значним економічним потенціалом і спроможний зміцнити свої позиції на ринку банківських послуг.

Щодо стратегії подальшого розвитку ВАТ “Ощадбанк”, то можна виділити два вектори удосконалення його функціонування.

Перший вектор – це взаємодія ВАТ “Ощадбанк” з державою. Ощадбанк має брати безпосередню участь у формуванні стратегії розвитку усіх державних фінансових установ; реалізації державних проектів і пріоритетів. Насамперед саме через Ощадбанк мають реалізовуватися

проекти, які стосуються реформування житлово-комунального господарства, підтримки підприємництва та місцевих бюджетів, будівництва доступного житла і т.д. Іншими словами, Ощадбанк повинен активно сприяти розвитку програм, визначених державою як пріоритетні. Фактична реалізація державним банком своїх функцій, виконання певних програм тощо є відповідною частиною змісту фінансової діяльності держави щодо розподілу та використання публічних фондів коштів держави. На межі із соціальним, економічним, інвестиційним розвитком реалізується метод фінансової діяльності держави, що полягає у фінансуванні, а також створенні умов для подальшої мобілізації фінансових ресурсів юридичними особами публічного права задля виконання завдань і функцій держави, зокрема всіх передбачених у середньостроковій та довгостроковій перспективах державних витрат [5].

Другий вектор – це застосування нових та удосконалення існуючих банківських технологій у процесі здійснення банківської діяльності (банківських операцій і банківських послуг). Беззаперечно, основними роздрібними клієнтами Ощадбанку мають залишатися широкі верстви населення зі статками середнього та нижче середнього рівня, які в перспективі стануть основою середнього класу, який є цільовим сегментом банку. Разом з тим банк має налагодити співпрацю з корпоративними клієнтами, що буде логічним доповненням до роздрібного клієнтського сегмента. Паралельно із наданням традиційних банківських послуг (розрахунково-касові операції, карткові проекти, термінові перекази, продаж небанківських продуктів) банк має здійснювати інноваційну діяльність, яка є запорукою отримання додаткових конкурентних переваг.

Висновки. Враховуючи світовий досвід розвитку ощадних банків, можна стверджувати, що Ощадний банк України не тільки має право на існування, але й значний потенціал для подальшого зростання своєї потужності. Він має зайняти свою нішу на ринку банківських послуг за рахунок використання своїх переваг, ключовою серед яких є гарантування державою вкладень населення. Враховуючи той факт, що Ощадний банк є державним банком, то на урядовому рівні необхідно створити економічне підґрунтя для його успішного розвитку. З цією метою доцільно розробити механізм залучення коштів бюджетних установ і державних підприємств на його рахунки. Крім того, з метою підвищення добробуту громадян ощадний банк повинен сприяти реалізації соціальних та економічних функцій, визначених державою.

Список літератури

1. Жолудь, О. Чи потрібні взагалі державні банки? [Електронний ресурс] / О. Жолудь // Ідеальна Країна. – Режим доступу : <http://www.kraina.org.ua/ua/material/1615/>.
2. Куц, К. Германия скупает банки [Электронный ресурс] / К. Куц // Южно-германский вестник. – 2009. – № 2. – Режим доступа : www.bundesbank.de/statistik/statistik_banken_tabellen.een.php.
3. Офіційний сайт Відкритого акціонерного товариства “Ощадбанк” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oshadnybank.com>.
4. Офіційний сайт НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.bank.gov.ua/.

5. Пишний, А. Г. Правовий статус державних банків в Україні [Текст] : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 “Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право” / Пишний А. Г. – Інститут законодавства Верховної Ради України. – К., 2008.

Summary

The article studies the importance of state banks for the development of the banking system of Ukraine, analyzes their current state and development prospects by using the example of the “Oshchadbank”.

Отримано 29.09.2010

Оніщенко В.В. Сучасний стан і перспективи розвитку державних банків в Україні (на прикладі ВАТ “Ощадбанк”) В.В. Оніщенко Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України збірник наукових праць Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми, 2010. – Т. 30. - С. 289-295.